

ODDÍL 6.

Osobní identita

Někteří filosofové si představují, že v každém okamžiku jsme si bezprostředně vědomi toho, co nazýváme naším já.^{xxxviii} že pocítujeme jeho existenci a trvání této existence a že o jeho dokonalé identitě a jednoduchoosti máme jistotu, která je větší než jistota demonstrativního důkazu. Nejsilnější vjem nebo nejprudší vášně nás, jak říkají, tohoto hlediska nezba-
vují, nýbrž silněji nás k němu poutají a nutí nás uvažovat o tom, jak na já svou bolestivostí či slastností působí.^{xxxix} Pouštět se zde do dalšího dokazování by vedlo k oslabení jeho evidence, protože o faktu, kterého jsme si tak bezprostředně vědomi, nelze žádný důkaz opřít. A pokud bychom zde po-
chybovali, nemohli bychom si být jisti vůbec ničím.

Všechna tato sebejistá tvrzení naneštěstí odporují právě té zkušenosti, která se uvádí na jejich podporu. Nemáme žádnou ideu já, která by odpovídala tomuto výkladu. Z jaké impresie bychom totiž mohli tuto ideu získat? Na tuto otázku nelze podat žádnou jinou než zjevně spornou a nesmyslnou odpověď. Přesto se však jedná o otázku, na niž musíme odpovědět, chceme-li vydávat ideu já za cosi jasného a srozumitelného. Každou reálnou ideu musí založit nějaká impresie. Já neboli osoba ale není nějakou impresí, nýbrž tím, k čemu se mají naše rozmanité impresie a ideje vztahovat. Pokud má nějaká impresie založit ideu já, musí tato impresie trvat neměnně po celý náš život, protože takto má já existovat. Žádná impresie však není stálá a neměnná. Slast a bolest, smutek a radost, vášně a smyslové vjemy po sobě následují a nikdy neexistují všechny naráz. Idea já tedy nemůže pocházet z žádné z těchto impresí anebo z nějaké jiné a v důsledku toho žádná taková idea neexistuje.

Co se ale podle této hypotézy musí stát se všemi našimi jednotlivými percepcemi? Všechny jsou vzájemně různé, oddělitelné, oddělitelné, mohou být odděleně uvažovány i odděleně existovat a nepotřebují nic, na čem by jejich existence závisela. Jakým způsobem tedy náleží k já a jak jsou s ním spojeny? Co se mne týče, když se nejbezprostředněji vžiji do toho, co nazývám svým já,^{xl} narážím pokaždé na tu či onu jednotlivou percepci, percepci tepla nebo chladu, světla nebo stínu, lásky nebo nenávisli, bolesti nebo slasti. Nikdy jsem sem schopen přistihnout sám sebe bez nějaké percepcie a nikdy nemohu pozorovat nic jiného než tuto percepci. Jestliže jsem nějaký čas zbaven svých percepcí, jako např. v hlubokém spánku, neuvědomuji si po tuto dobu sebe sama a lze o mně doopravdy říci, že neexistuji. A kdyby mě smrt zbavila všech percepcí a já bych po rozpadu svého těla nemohl ani myslet, ani cítit, ani vidět, ani milovat, ani nenávidět, zcela bych zanikl a nevím ani, co více by bylo potřeba, abych byl naprosto ničím. Jestliže se někdo na základě vážné a nepředpojaté reflexe domnívá, že své já pojímá jinak, uznám, že nejsem schopen se s ním o tom přít. Nanejvýš mohu připustit, že může mít pravdu právě tak jako já a že se v tomto ohledu podstatně liším. Třeba je schopen vnímat něco jednoduchého a trvajícího, co nazývá svým já, jsem si však jistý, že ve mně se žádný takový princip nenachází.

Nechám-li ale stranou metafyziky tohoto druhu, odvážím se o zbylých lidech tvrdit, že nejsou ničím jiným než svazkem či souborem různých percepcí, které po sobě nepředstavitelně rychle následují a nacházejí se v neustálém plynutí a pohybu. Naše oči se nemohou otáčet v očních důlcích, aniž by se měnily naše percepcie. Naše myšlení je ještě rozmanitější než náš zrak a všechny ostatní smysly a schopnosti k tomuto střídání přispívají. Žádná duševní schopnost netrvá ani okamžik beze

změn. Mysl je svým způsobem divadelní scéna, na kterou postupně vstupují různé percepcce, pohybují se sem a tam, vytrácí se a míchají v nesčetných obměnách pozic a situací. Ve skutečnosti se v ní nenachází ani *jednoduchost* v jediném okamžiku, ani *identita* v různých okamžicích, ať již máme jakkoliv přirozený sklon si tuto jednoduchost a identitu představit. Srovnáním s divadlem se tu nesmíme nechat zmýlit. Mysl je tvořena pouze po sobě následujícími percepcemi. Nemáme nejmenší ponětí ani o prostoru jeviště, na němž se tyto scény odehrávají, ani o materiálech, z nichž je postaveno.

5 Co nás tedy tolik svádí k tomu, abychom připisovali těmto po sobě následujícím percepcím identitu a předpokládali, že v celém průběhu života trvá naše existence beze změn a nepřerušovaně? Abychom na to mohli odpovědět, musíme rozlišit mezi osobní identitou, která se týká našeho myšlení a obraznosti, a osobní identitou, která se váže k našim vášním a zájmu, který o sebe máme. Zde se zabýváme pouze prvním momentem. Kvůli jeho vysvětlení budeme muset začít pěkně od počátku a vyložit tu identitu, kterou přiznáváme rostlinám a živočichům. Mezi ní a identitou já či osoby panuje totiž rozsáhlá analogie.

6 Máme rozlišenou ideu předmětu, který v předpokládaných změnách času trvá neměnně a nepřerušovaně. Tuto ideu nazýváme *identitou* či *tožností*.^{xii} Máme také rozlišenou ideu více různých předmětů, které existují po sobě a které vzájemně spojuje těsný vztah. To důkladnému pohledu stačí k získání právě tak dokonalého pojetí *různosti*, jako kdyby se k sobě předměty vůbec nevztahovaly. I když tyto dvě ideje identity a následnosti vztažených předmětů jsou samy o sobě zcela odlišné, a dokonce protikladné, v běžném způsobu myšlení bývají bezpochyby zaměňovány. Akt obraznosti, pomocí něhož sledujeme nepřerušeně trvajících a neměnných předmětů,

a akt, pomocí něhož sledujeme následnost vztažených předmětů, se pocitově téměř neliší a druhý případ si nevyžaduje o mnoho více myšlenkového úsilí než první. Vztah usnadňuje přechod mysli od jednoho předmětu ke druhému a uhlazuje její postup tak, jako kdyby se zabývala jedním trvajícím předmětem. Tato podobnost způsobuje záměnu a klam a nutí nás nahrazovat představu vztažených předmětů představou identity. I když v jednom okamžiku můžeme sledovat proměnlivou nebo přerušovanou vztaženou následnost, bezpochyby jí v následujícím přepíšeme naprostou identitu a budeme jí mít za neměnnou a nepřerušovanou. Náš sklon k této chybě je kvůli výše popsané podobnosti takový, že se jí dopouštíme dříve, než si ji uvědomíme, a i tehdy, když se neustále opravujeme a vracíme se k přesnějšímu způsobu myšlení, nejsme schopni dlouho udržovat náš filosofický náhled a tuto předpojatost obraznosti odstranit. Nakonec nám nezbyvá, než se jí podrobit, a směle tvrdit, že tyto různé navzájem vztažené předměty jsou ve skutečnosti tytéž bez ohledu na to, jak moc se přerušují a mění. Abychom si před sebou samými zdůvodnili tuto nesrovnalost, často si vymýšlíme nějaký nový, nepochopitelný princip, který předměty spojuje dohromady a zabraňuje jejich přerušování nebo proměňování. Abychom odstranili přerušování, předstíráme tímto způsobem trvajících existenci percepcí našich smyslů a abychom skryli proměňování, uchylujeme se k pojmu *duše*, *já* a *substance*. Dále si lze všimnout, že i tehdy, když si tuto iluzi nevytváříme, je náš sklon k zaměňování identity se vztahem tak silný, že si snadno představujeme cosi neznámého a záhadného,⁵⁰ jež kromě

50 Chce-li se čtenář přesvědčit, jak může být i veliký duch zcela po způsobu nevzdělaného člověka ovlivněn těmito zdánlivě triviálními principy obraznosti, necht' si přečte úvahy lorda Shaftesburyho o sjednocujícím principu

vztahu spojuje části dohromady. Tak se to podle mne má s identitou, kterou připsujeme rostlinám a živočichům.^{xliii} Ale dokonce i tehdy, když k tomu nedochází, stále cítíme sklon k zaměňování těchto idejí, přestože nás nedokáže zcela uspokojit a přestože nenalzáme nic neměnného a nepřerušovaného, co by naše pojetí identity ospravedlnilo.

Spor týkající se identity není tedy pouze slovním sporem. Když totiž přiznáváme identitu v nevlastním smyslu měním se a přerušovaným předmětům, naše chyba se neomezuje na slovní výraz, nýbrž doprovází ji obvykle buď iluze něčeho neměnného a nepřerušovaného, anebo něčeho záhadného a nevysvětlitelného, anebo alespoň sklon k takovému fikcím. Každému nestrannému tazateli bude dostatečným důkazem, jestliže na základě každodenní zkušenosti a pozorování ukážeme, že předměty, které se mění nebo přerušují a které přesto považujeme za identicky trvalé, sestávají pouze z následnosti částí spojených dohromady podobnosti, souměrností nebo příčinností. Jelikož taková následnost evidentně odpovídá našemu pojmu rozdílnosti, můžeme jí připisovat identitu jediné omylem, a jelikož vztah částí, který nás k tomuto omylu svádí, není nic než vlastnost, která vytváří asociaci idejí a snadný přechod obraznosti z jedné na druhou, může tato chyba vznikat pouze na základě podobnosti, která panuje mezi tímto aktem myslí a tím, jímž sledujeme jeden trvalý předmět. Musí nám tedy jít hlavně o to, abychom dokázali, že všechny předměty, jímž připsujeme identitu, aniž bychom jejich neměnnost a nepřerušovanost pozorovali, sestávají z následnosti vztažených předmětů.

vesmíru a o identitě rostlin a živočichů. Viz jeho *Moralistu čili filosofickou rapsodii*.^{xliii}

Předpokládejme tedy, že se před námi nachází nějaká masa hmoty, jejíž části jsou souměrné a spojené. Za předpokladu, že všechny tyto části zůstávají nepřetržitě a neměnně tytéž, musíme této mase očividně přiznat dokonalou identitu bez ohledu na to, jaký pohyb či změnu místa můžeme v celku nebo v libovolné části pozorovat. Předpokládejme však, že se k této mase připojí anebo se z ní odebere *malá* či *bezvýznamná* část. Jelikož jen zřídka uvažujeme tak přesně, neváháme, když takto nepatrnou změnu zjistíme, prohlásit masu hmoty za tutéž, ačkoli, přísně vzato, tato změna zcela ničí identitu celku. Přechod myšlení z předmětu před změnou a po ní je natolik plynulý a snadný, že ho sotva vnímáme a kloníme se k představě, že jde pouze o pokračující sledování téhož předmětu.

S tímto pozorováním se pojí další pozoruhodná okolnost – i když změna jakékoliv významné části hmoty ničí identitu celku, nesmíme poměřovat velikost této části absolutně, nýbrž *úměrně* k celku. Přidání nebo odebrání hory by nestačilo k vytvoření rozdílné planety, přestože identitu některých těles může zničit změna v řádu několika málo palců. To lze vysvětlit, jen když si uvědomíme, že předměty na naši mysl nepůsobí a ani svou činnost nezastavují či nepřerušují s ohledem na svou skutečnou velikost, nýbrž s ohledem na vzájemné poměry velikosti – jelikož toto přerušování působí, že se předmět přestane jevit jako tenýž, musí být tedy nepřerušovaný postup myšlení tím, co ustanovuje nedokonalou identitu.

To může potvrdit další úkaz. Změna významné části tělesa ho připraví o identitu. Je však pozoruhodné, že pokud tato změna probíhá *postupně* a *nepostřehnutelně*, máme menší tendenci přiznat jí tenýž účinek. Důvodem je zjevně pouze to, že mysl při sledování postupných změn tělesa pocituje snadný přechod od pozorování stavu tělesa v jednom okamžiku k sledování stavu tělesa v dalším a ani v jednom okamžiku

8

9

10

identitu, stává se občas, že je zaměňujeme a používáme v našem myšlení a usuzování jednu namísto druhé. Tak člověk, který slyší často přerušovaný a obnovovaný hluk, tvrdí, že slyší tentýž hluk, i když těmto zvukům zcela jasně náleží pouze specifická identita a podobnost a numericky identická je pouze příčina, která je vytvořila.^{xiv} Obdobně lze bez úhony na správném užití jazyka říci, že bývalý cihlový kostel se zřítíl a farnost tentýž kostel znovu vybudovala z kamenných kvádrů podle zásad současné architektury. Ani tvar, ani materiál zde nejsou stejné a tyto dva předměty nemají kromě vztahu k obyvatelům farnosti nic dalšího společné. I tak to ale samo o sobě stačí, abychom je oba označili za stejné. Musíme však poznamenat, že v těchto případech první předmět v jistém smyslu zanikne dřív, než vznikne druhý, díky čemuž nejsme v žádném časovém okamžiku konfrontováni s ideou různosti a mnohosti, a proto se tolik nezaráháme nazvat je stejnými.

Zadruhé lze poznamenat, že i když je kvůli zachování identity v následnosti k sobě vztažených předmětů svým způsobem nezbytné, aby změna částí nebyla ani náhlá, ani celková, u předmětů, které jsou svou povahou proměnlivé a nestálé, připouštíme náhlejší změny, které by se jinak s tímto vztahem neslučovaly. Jelikož povaha řeky spočívá v pohybu a změně částí, nezabraňuje okolnost, že během jednoho dne se tyto části zcela vymění, tomu, aby ta samá řeka tekla několik staletí. Co je pro nějakou věc přirozené a podstatné, to svým způsobem očekáváme, a co očekáváme, to na nás tolik nepůsobí a jeví se jako méně důležité než to, co je neobvyklé a mimořádné. Významná změna prvního typu se obraznosti jeví jako ve skutečnosti menší než nejmenší změna druhého typu, a protože méně narušuje plynulost myšlení, má na zánik identity menší vliv.

nevnímá přerušování své činnosti. Kvůli trvajícím vnímání připisuje trvajícím existenci a identitu předmětu.

Bez ohledu na to, jak pečlivě si připravíme postupné a celkově přiměřené navozování změn, se ale bezpochyby zdráháme, když nakonec vidíme, že změny jsou již závažné, připsat identitu předmětům, které se tolik liší. Obraznost však můžeme pohnout k dalšímu kroku jinou lší, a sice tím, že vytvoříme vzájemný vztah a složení částí vzhledem ke *společnému cíli* či účelu. Loď, jejíž značná část byla kvůli častým opravám vyměněna, stále považujeme za tutéž a připsání identity této lodi nebrání ani různost materiálu. Společný cíl, kvůli němuž se části spojují, je ve všech jejich proměnách tentýž a dovoluje imaginaci snadný přechod od jednoho stavu tělesa k druhému.

Tento úkaz je ještě patrnější, jestliže přibereme *vzájemnost částí* vzhledem k jejich *společnému cíli* a předpokládáme, že při všech svých činnostech a operacích se nachází v recipročním vztahu příčiny a účinku. Tak se to má se všemi živočichy a rostlinami, v jejichž případě se různé části nevztahují pouze ke společnému cíli, ale také na sobě závisí a jsou vzájemně spojené. Výsledkem takto pevného vztahu je, že i když každý musí uznat *nepřistou* změnu, kterou v průběhu několika málo let rostliny a živočichové prodělávají, připisujeme jim stále identitu navzdory celkové proměně jejich tvaru, velikosti a objemu. Dub, který z malé sazenice vyrostl do velkého stromu, je stále tímtež dubem, i když se nezachovala ani jedna částice hmoty a ani jeden tvar jeho částí. Z dítěte se stane člověk a ten je někdy tlustý a někdy hubený, aniž by změnil svou identitu.

V potaz můžeme vzít také dva následující úkazy, které jsou svým způsobem pozoruhodné. I když jsme *zaprve* obvykle schopni rozlišovat docela přesně numerickou a specifickou

Přístupme nyní k vysvětlení povahy osobní identity, z níž se stala tak velká filosofická otázka, a to zejména poslední dobou v Anglii, kde se obzvláště horlivě a pilně pěstují všechny náročnější vědy.^{xv} I zde se musíme očividně přidržovat stejné metody uvažování, která tak úspěšně vysvětlila identitu rostlin, zvířat, lodí, domů a vůbec všech složených a měnících se kulturních a přírodních výtvořů. Identita, kterou připisujeme lidské mysli, je pouze iluzorní a podobného druhu jako ta, kterou připisujeme rostlinám a tělům zvířat. Nemůže mít tedy jiný zdroj původu a musí pramenit z toho, že obraznost operuje na obdobných předmětech obdobným způsobem.

Pokud by však čtenáře tento argument, přestože je podle mě naprosto průkazný, nepřesvědčil, necht' uváží následující, který je ještě případnější a působivější. I když si identitu, kterou lidské mysli připisujeme, představíme jako jakkoliv dokonalou, bezpochyby není schopna sloučit několik různých percepčí v jednu a zbavit je znaků odlišnosti a různosti, které jim náleží. Stále platí, že každá odlišná percepcie, která vstupuje do kompozice mysli, je odlišná existence, různá, rozlišitelná a oddělitelná od všech ostatních percepčí, ať již současných, nebo následných. Když však navzdory tomuto odlišení a této oddělitelnosti pokládáme celý sled percepčí za sjednocený pomocí identity, přirozeně se vynořuje následující otázka týkající se této relace identity: je tato relace něčím, co naše různé percepcie spojuje skutečně, anebo jejich ideje asociuje pouze v obraznosti? Jinými slovy, zda když nějakou osobu prohlásíme za identickou, sledujeme nějaké reálné pouto mezi jejími percepsemi, anebo pocítujeme pouto pouze mezi idejemi, které si o nich tvoříme? Tuto otázku lze snadno rozhodnout, když si připomeneme, co jsme již obsáhle dokázali, a sice že rozum nikdy nepozoruje žádné reálné spojení předmětů, a že dokonce i sjednocení příčiny a účinku se po

přísnějším přezkoumáním rozloží na zvykovou asociaci idejí. Z toho totiž nepochybně plyne, že identita není nic, co by těmto rozdílným percepším reálně náleželo a vzájemně je sjednocovalo, nýbrž je to pouze vlastnost, kterou jim připisujeme, protože jejich ideje jsou, když je reflektujeme, v obraznosti sjednoceny. Jediné vlastnosti, které mohou ideje v obraznosti sjednotit, jsou tři výše zmiňované vztahy. Ty jsou spojujícími principy ve světě idejí, bez nichž může být každý odlišný předmět myslí oddělen a samostatně uvažován a bez nichž se nezdá být s libovolným jiným předmětem spojen o nic více, než kdyby je odděloval největší rozdíl a vzdálenost. Identita se proto zakládá na některém ze tří vztahů podobnosti, souměznosti a příčinnosti, a jelikož samotná podstata těchto vztahů spočívá ve vytváření snadného přechodu idejí, plyne z toho, že naše představy osobní identity pocházejí pouze z plynulého a nepřerušovaného postupu myšlení sledem spojených idejí, a to podle výše vysvětlených principů.

Nezbývá než se tedy zeptat, který vztah tento nepřerušovaný postup myšlení vytváří, když uvažujeme mysl nebo myslící osoby jako existující v následnosti. Zde se pak očividně musíme omezit na podobnost a příčinnost a vyloučit souměznost, která v tomto případě má jen malý nebo vůbec žádný vliv.

Začneme s podobností. Předpokládejme, že bychom jasně viděli do nitra druhého a pozorovali následnost percepčí, která tvoří jeho mysl či myslící princip, a předpokládejme, že si vždy významnou část minulých percepčí pamatuje. Je zjevné, že nic nedokáže více přispět k tomu, aby byl této následnosti udělen ve všech jejích proměnách vztah. Co je totiž paměť jiného než schopnost, kterou si vyvoláváme obrazy minulých percepčí? A jelikož obraz se nutně podobá svému předmětu, nemusí časté kladení těchto podobných

percepce z sebe vést snadněji obraznost od jednoho členu k druhému a udělovat celku zdání trvání jediného předmětu? V tomto případě tedy paměť nejen odhaluje identitu, nýbrž přispívá také k její tvorbě tím, že mezi percepcemi vytváří vztah podobnosti. Na věci přitom nic nemění to, zda se jedná o nás či o jiné lidi.

Co se týče *příčinnosti*, lze říci, že pravou ideu lidské mysli máme, když o ní uvažujeme jako o systému různých percepcí, které jsou vzájemně spojeny vztahem příčiny a účinku a které se navzájem tvoří, ničí, ovlivňují a pozměňují. Naše imprese vedou ke vzniku odpovídajících idejí a ty zase tvoří další imprese. Jedna myšlenka se žene za jinou a vleče za sebou další, která jí samu následně vypuzuje. V tomto ohledu lze duši nejvhodněji přirovnat k republice nebo ke státu, v nichž jsou rozmanití členové spojeni vzájemnými svazky panování a podřízení a plodí další osoby, které tutéž republiku zacho- vávají v neustálých změnách jejích částí. Právě tak jako tataž jednotlivá republika může změnit nejen své členy, nýbrž také zákony a ustanovení, může i tataž osoba měnit jak svůj charakter a schopnosti, tak i své imprese a ideje, aniž by přišla o svou identitu. Ať již projde jakýmikoliv změnami, její rozmanité části jsou stále spojeny vztahem příčinnosti. Naše identita ve vášních pak z tohoto hlediska slouží k tomu, aby posílila naši identitu v obraznosti tím, že nutí naše odlehle percepcie, aby na sebe působily, a že v nás vyvolává zájem o naše minulé a budoucí strasti a slasti.

Jelikož s trváním a rozsahem této následnosti se seznamujeme pouze prostřednictvím paměti, je třeba ji z tohoto důvodu považovat hlavně za zdroj osobní identity. Kdybychom neměli paměť, nikdy bychom neměli ponětí o příčinnosti, a tedy ani o sledu příčin a účinků, které tvoří naše já čili osobu. Jakmile však díky paměti toto ponětí o příčinnosti

získáme, můžeme stejný řetězec příčin, a v důsledku toho i identitu naší osobnosti rozšířit za oblast naší paměti a pochopit období, okolnosti a činy, na které jsme úplně zapomněli, jejichž existenci ale povšechně předpokládáme. Na kolik ze svých činů si totiž alespoň nějak pamatujeme? Kdo mi například poví, na co myslel a co dělal prvního ledna 1715, jedenáctého března 1719 a třetího srpna 1733? Anebo bude tvrdit, protože úplně zapomněl události zmiňovaných dní, že jeho současné já není totožné s tehdejším já, čímž vyvrátí všechny pevně zavedené názory na osobní identitu. Paměť tedy podle tohoto názoru osobní identitu spíše *odkrývá*, než tvoří tím, že nám mezi našimi různými percepcemi ukazuje vztah příčiny a účinku. Bude tedy na těch, kdo tvrdí, že naši osobní identitu bezesbytku tvoří paměť, aby vysvětlili, jak jsme přitom schopni rozšířit naši identitu za její oblast.

Celá tato nauka vede k závěru, který je pro naši věc velmi důležitý, a sice že všechny tyto jemné a subtilní otázky týkající se osobní identity nemožou být nikdy rozhodnuty a že je třeba považovat je spíše za gramatické než za filosofické problémy. Identita závisí na vztazích idejí a tyto vztahy vytvářejí identitu pomocí snadného přechodu, který podněcuje. Jelikož však tyto vztahy a snadnost přechodu mohou, aniž bychom to postřehovali, postupně slábnout, nemáme žádné měřítko, pomocí něhož bychom mohli rozhodnout, kdy nabývají či ztrácí oprávnění k tomu, abychom u nich hovořili o identitě. Všechny spory ohledně totožnosti spojených předmětů jsou čistě verbální až na případ, kdy vztah částí, jak jsme měli možnost pozorovat, zakládá fikci či imaginární princip spojení.

Vše, co bylo řečeno o prvopočátku a nejistotě toho našeho pojetí identity,^{xlvi} které se vztahuje na lidskou mysl, může být s malými změnami, či dokonce beze změn rozšířeno na před- stavu *jednoduchosti*. Předmět, jehož různé současné existující

zkoumáních neobejdu, ještě zvětšuji moje obavy. Nemožnost tyto schopnosti opravit či vylepšit mě téměř přivádí v beznaděj. Raději zajít na pusté skále, na níž právě stojím, než se pustit na bezmezný, do nekonečna se prostírající oceán. Náhlá myšlenka na nebezpečí ve mně vyvolává melancholii. Tato vašeň si podle svého zvyku více než všechny ostatní libuje v sobě samé, a tak nemohu než přizívat své zoufalství skličujícími úvahami, kterých mi přítomné téma poskytuje takový nadbytek.

Zprvu mne tato bezútěšná samota, do níž mne má filosofie přivedla, děsí. Připadám si jako nějaké podivné, neohrabané stvoření, které bylo, protože se nedokáže začlenit a vrůst do společnosti, vykázano ze všech lidských styků a ponecháno naprosto opuštěné a nešťastné. Rád bych u lidí našel teplo a přístřeší. Nemohu se však přemoci k tomu, abych se s nimi takto znetvořen družil. Volám na ně, aby se ke mně přidali a stranou toho všeho se mnou vytvořili společenství, nikdo mne ale neposlouchá. Každý si drží odstup a děsí se bouří, jež se na mne odevšad ženou. Vystavil jsem se nepřítelství všech metafyziků, logiků, matematiků, dokonce i teologů. Mohu se tedy divit urážkám, které musím snášet? Vyjádřil jsem svůj nesouhlas s jejich systémy. Mohu tedy být překvapen, jestliže dají najevo nenávisť k tomu mému a k mé osobě? Rozhlédnu-li se kolem, vidím na všech stranách hádky, spory, vztek, urážky a očerňování. Zahledím-li se do sebe, nenalézám nic než pochyby a nevědomost. Celý svět se spojil, aby se proti mně postavil a popřel mě, a já jsem přitom tak slabý, že se všechny mé názory, pokud je druzí nepodporují, samy od sebe rozpouštějí a rozpadají. Každý můj krok provází váhání a každá nová úvaha vyvolává obavy z chyby a nesmyslnosti mého uvažování.

S jakou důvěrou se totiž mohu pustit do těchto směšných podniků, když kromě nesčetného množství svých vlastních

části spojuje těsný vztah, působí na obraznost velmi podobně jako jediný absolutně jednoduchý předmět a nevyžaduje ke svému pojetí žádný větší výkon myšlení. Z důvodu podobnosti působení mu připisujeme jednoduchost a předstíráme princip jednoty jako nositele této jednoduchosti a centrum všech rozmanitých částí a vlastností předmětu.

Tím jsme ukončili naše zkoumání různých filosofických systémů týkajících se myšlenkového světa i světa přírody. Rozmanité způsoby argumentace nás přitom dovedly k různým tématům, která buď vyjasní a potvrdí některé z předcházejících částí tohoto pojednání, anebo připraví cestu našim dalším názorům. Poté, co jsme zcela vysvětlili povahu našeho souzení a chápání, je na čase vrátit se k podrobnějšímu zkoumání našeho tématu a pokročit dále v přesné anatomii lidské přirozenosti.

ODDÍL 7.

Závěr této knihy

Než se však pustím do nezměrných hlubin filosofie, které se přede mnou nacházejí, chtěl bych se na dosaženém místě na chvíli zastavit a uvažovat o cestě, kterou jsem již urazil a jejíž šťastné zakončení si nepochybně vyžaduje největší zručnost a péli. Připadám si jako člověk, který poté, co uvízl na mnoha mělčinách a při proplouvání nebezpečnou úžinou jen těsně unikl ztroskotání, má stále tu troufalost vyplout na moře ve stejné dřevě a bouřemi pocuchané bárce, a dokonce si dělá naděje na to, že v těchto nepříznivých podmínkách obepluje zeměkouli. Vzpomínky na minulé chyby a bezvýchoďné situace ve mně probouzí strach z budoucnosti. Žalostný stav, slabost a nesoulad schopností, bez jejichž užívání se ve svých